

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д. ю. н. Димитър Радев Радев, научна специалност „Теория на държавата и правото. Политически и правни учения“, Университет за национално и световно стопанство, Юридически факултет.

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.6. Право, научна специалност „Теория на държавата и правото. Политически и правни учения“ в УНСС.

Автор на дисертационния труд: Димитър Стоянов Стоянов
Тема на дисертационния труд: Моралните основания на правото

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 1625/04.06.2025г. на Ректора на УНСС.

1. Информация за дисертанта

Дисертантът Димитър Стоянов Стоянов е роден през 1993г. в гр. Стара Загора. Завършил е БСУ. Работил е в различни структури на държавната администрация. От 08.04.2022 до 08.04.2025г. е докторант в редовна форма към Катедра Публичноправни науки на Юридическия Факултет на УНСС с ръководител доц. д-р Светла Кънева.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Значимостта на едно дисертационно изследване се определя от дисертационния избор на темата, както и на пътя на нейното анализиране. Темата е многоаспектна и интердисциплинарна.

Обект на изследването в настоящия дисертационен труд е въпросът за правните основания в тяхната априорна, метафизична и морална природа и техният характер на основополагащо, аргументативно понятие за правните норми и за правото изобщо (както и за правните системи, институти, отрасли). Предмет на дисертационното изследване са моралните основания на правото като философско-правна и общотеоретична концепция, част от понятието за правната система. Част от предмета на изследването е природата на моралните основания на правото, връзката

им с понятията за легитимност, валидност и правна система и тяхното място спрямо правосъздаването и правоприлагането (правораздаването).

Разгледани са широка група многоаспектни въпроси, нееднозначни понятия, свързани с темата. В структурно отношение дисертационният труд отговаря на изискванията за последователно и цялостно разглеждане на поставения научен проблем.

Използваните подходи и методи, приложени в изследването съответстват на предмета му. Приложени са методите на анализ, синтез, сравнителния метод, методите на индукция и дедукция, като чрез приложената методология са формулирани тези, изводи и са изведени конкретни заключения.

Дисертационният труд е с обем от 182 страници. Приложена е библиография, съдържаща 122 заглавия на научни публикации (73 от които на български език). Използваната литература е коректно цитирана, като са направени са общо 473 бележки под линия. Правилно са изведени предмет, обект, цел, методи, изследователски задачи на изследването. Докторантът демонстрира познаване на проблема, възможност за анализиране на понятията от различни гледни точки, както и достигане до задълбочени изводи.

Изложението е изведено в четири глави и заключение. Дисертационното изследване обхваща четири собствени части – актуалност и значимост на изследването; предмет, цел и задачи; методология; обем и структура на изследването. Дадено е представяне на поддържаните позиции и тези по отношение на правните основания и тяхната априорна, метафизична и морална природа. Застъпена е тезата за неразривна, легитимираща и всеобхватна връзка, която съществува между двете определяни като отделни, но в същото време трайно свързани системи – правото и морала.

В Първа глава „Основанието на правото – същност и място в правната система“ са разгледани понятията легитимност, валидност и връзката им с основанията на правото. Подкрепя се твърдението, че двете понятия представляват не една обща оправданост, а оправданост, която може да се раздели – едно правило може да бъде валидно от гледна точка на процедура и формален критерий, но да бъде изцяло противоречащо си или противоположно с основанията, които трябва да го легитимират. Разгледано е правното основание като фундаментално понятие, което има обосноваващ и аргументативен характер едновременно по отношение на проявата на правото в лицето на правните норми и на цялото право като социално системно явление. Водеща идея при обосноваването на понятието за основание е, че фактът на едно правно правило още не определя неговата правност. Нормативната природа е следствие от метафизичния характер на правното основание, когато то се прилага спрямо правната действителност. Изведена е историческа ретроспекция на развитието на идеите за моралните основания на правото през призмата на философията на правото и естественото право като школа/направление/течение в теорията и науката, в което те получават своето място. Направен е опит за примерна периодизация, като сходен подход е предложен в теорията на доц. Светла Кънева в „етапи в основанието на правото“. Изследвана е връзката на основанието на правото

с понятията за „правна система“, „система на правото“, „правопорядък“, „система на законодателство“, съгласно различните теоритични разбирания в тази област. Поддържа се становището, че по отношение на системността в правото могат да се използва три взаимнодопълващи се и съдържащи се едно в друго понятия – „правна система“, „система на правото“, „система на законодателството“.

Не на последно място са разгледани правното основание и правната система като част от понятието за цивилизация. Твърдението, което се подкрепя е, че правната система представлява част от разбирането за цивилизация и, че установените правен порядък, правна култура и правосъзнание се припокриват с общия цивилизационен, тоест културен код на общността. Посочена е идеята за възможност „двустепенна система“ на разбиране на правното основание – на универсалните категории на свобода, справедливост, истина, дълг, мир и други – тяхната интерпретация на цивилизационно ниво чрез категориите на културата, религията, традицията и др.

Втора глава на дисертационния труд е озаглавена „Моралните основания на правото като правообразуващ фактор“. На анализ е подложено понятието основание на правото и връзката му с учредителната власт и конституциите. Идеята за учредителната власт е представена през призмата на теорията на естественото право като са приведени примери от разработките по въпроса на Томас Джеферсън, Джон Финис, Цеко Торбов. Проследено е историческото развитие на теорията за учредителната власт. Застъпена е тезата, че в отношенията между „учредителна“ и „учредени“ власти при създаването на нормативно съдържание, при правосъздаване, каквото представлява създаването на конституционен правен ред, се обвързва с ивънправни идеи, с категории, които са морални по своя характер, метафизични, априорни, каквито са правните основания, но присъстващи в някои разработки като „идеи“ и „идеали“ (разглежда се теорията на Мортимър Адлър).

Разгледано е съдържанието на понятието за „конституция“ като основен продукт на дейността на учредителната власт. Поддържа се становището че конституцията трябва да въплъщава моралните правни основания чрез конституционните принципи и норми, които учредителната власт създава. Посочени са аргументи в подкрепа на тезата на естественото право и философията на право как основанията на правото се разбират и интерпретират на първо място чрез разума, а след това чрез културата, религията, традициите с цел създаване на първични правни норми от конституционен порядък. Анализирани са въпросът за „големите национални дискусии“ и тяхната роля при правосъздаването и намирането на смисъла на правните основания. Направен е извода че една „голяма национална дискусия“ представлява по същество дискусия за моралните основания на правото и начина, по който те да бъдат имплементирани във формата на държавно устройство и държавно управление, чрез интерпретация и тълкуване на категории като свобода, справедливост, равенство, дълг, мир. Представен е опит да се разгледат общите конституционни измерения на правните основания. Поддържа се становището, че конституционното устройство на една държава може да не е дело на еднократен учредителен акт, въплътен в документ с писани правни норми, а продължителен

процес, включващ създаване, израстване, развитие и защита на нормативното наследство чрез разбирането за моралните основания на правото.

Проследява се процеса по „израстването“ на конституциите, като се поддържа идеята конституцията да носи качествата на такава носеща конструкция и да притежава качеството на легитимност, без да е продукт на нарочна процедура, ориентирана към формално изпълнени критерии за нормотворчество.

Глава трета „Моралните основания на правото в правораздаването в системата на прецедентното право и разликата с континенталното право“ поставя на фокус понятието за правораздаване като част от по-общото понятие за правоприлагане. В тази глава са анализирани три правни института - „трудните дела“, съдебното самоограничаване и съдебният активизъм. Обсъдена е ролята на особените мнения и вътрешното убеждение при правораздаването. В частта „Правораздаването в прецедентното и континенталното право – различния подход“, се обосновава съществуващата значителна разлика при обосноваване в прецедентното право при тълкуване, интерпретация и правораздаване. Отграничено е значението на по-общи абстрактни метафизични категории, каквито са правните основания в процеса на интерпретация или правоприлагане в англосаксонската правна система.

Глава четвърта „Съвременни рискове пред правните основания“ разглежда понятието извънредност и правните основания. Въвеждат се понятията „извънредност“ и „извънредни ситуации“ и се обсъжда въпроса как във времена на кризи, във извънредни ситуации се решават етични въпроси. Разгледано е значението на развиващия се изкуствен интелект, който е екзистенциален риск не само за моралните основания на правото, но и за правното регулиране изобщо. Анализирани са проблемите за сблъсък на цивилизациите за извънредност и връзката му с правото, правните основания и правното съзнание.

В заключението на дисертационния труд е направено обобщение на разгледаните теми, като са изведени обосновани изводи с оглед темата на дисертацията.

3. Оценка на научните приноси на дисертационния труд

В дисертационният труд могат да се обособят следните основни приноси:

1. Представяне на цялостна дефиниция на понятието „основание на правото“ (наричано още и „правно основание“), като легитимиращо, метафизично, априорно явление спрямо както правото като цяло, така и спрямо отделните негови проявления и система.

2. Правните основания, правото и правните системи са разгледани като съществен и незаобиколим елемент на понятието за цивилизация, заедно с културата, религията и други неправни по своя характер категории, които се явяват обаче неразривно свързани с правната действителност.

3. В светлината на моралните основания на правото се разглежда процеса по правосъздаване на конституционни правни норми с направен анализ на американския конституционен модел и този на Търновската конституция през призмата на тези категории. Правосъздаването е изведено не като статичен процес и ролята на моралните основания не се изчерпва със създаването на една норма от

конституционен правен порядък. То може да бъде определени като непрекъснат процес, в който правните основания имат непрекъсната роля, за което са посочени съответните примери.

4. Поставен е въпроса за връзката и прилагането на моралните правни основания в контекста на правораздаването и правоприлагането, като за разгледани в сравнителен план прецедентната правна система и тази на континенталното право по отношение на постановяване на актове на върховни съдилища. Направен е анализ на практика на Върховния съд на Съединените американски щати и са отличени понятия като „трудни дела“, съдебно самоограничване, съдебен активизъм, особени мнения, вътрешно убеждение в светлината на моралните правни основания. Предлага се идеята, че съществуват определени случаи в определени правни системи, в които моралните правни основания могат да служат като основа за правораздаване.

5. Въведено е понятие за „извънредност“ в контекста на правната действителност и моралните основания на правото, като са разгледани случаите на войната, пандемичните рискове, икономическите и социални кризи, изкуствения интелект, обединени под общото понятие за „мегазаплахи“, които са в състояние да ерозират правото и значението на правните основания. Разгледан е механизма на действие на изпълнителната власт в основите на възникваща или развиваща се извънредност и как това би могло да доведе до правоприлагане при зачитане на правните основания, тяхното отричане изобщо, поставяне на различни задачи и цели от заложените в нормативната рамка, или изобщо създаване на нови правила за поведение, до което могат да доведат съответните извънредни обстоятелства, включително когато правната рамка ограничава една по-висша цел, която може да съответства на правно основание.

4. Оценка на формата и съдържанието на автореферата

Представения автореферат в обем от 58 страници на (български и английски език) съдържа систематично обособени части свързани с актуалността на изследването, цел, задачи и предмет на изследването, методи на изследването, кратко изложение на съдържанието на дисертационния труд обобщение на научните приноси в изследването и тяхното практическо приложение. В обобщение той отговаря на необходимите изисквания и доказва тематичната задълбоченост и пълнота на изследвания научен проблем.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Налице са 4 публикации по темата на дисертацията. Кандидатът е участвал с научни публикации, в който е развил части от дисертационното изследване.

6. Критични бележки и препоръки

Основната ми препоръка е свързана с по-конкретно изясняване на същността на моралните основания на правото. Дали това са споменатите ценности – справедливост, истина, дълг, или и други правни ценности и идеи или само ценности. Това би конкретизирало метафизичния уклон на моралните основания на

правото, който се поддържа, дали се причисляват традиционно към философията на правото или към друга социална наука. Темата на труда е моралните основания на правото, а не основанието на правото, поради което представям тази критична бележка.

Направените бележки обаче не омаловажават научната стойност на направените анализи и изводи в изложението.

7. Заключение

Представеният дисертационен труд на тема „Моралните основания на правото“ от Димитър Стоянов Стоянов, е разработен пълно, задълбочено и на необходимото научно равнище. Трудът съдържа научна новост и е обосновано научно допълнение към теорията на държавата и правото. В резултат на изложеното убедено заявявам, че давам положителната си оценка за труда на дисертанта и предлагам на научното жури да присъди ОНС „доктор“ по научната специалност „Теория на държавата и правото. Политически и правни учения“ на Димитър Стоянов Стоянов.

12.06.2025

Гр. София

Подпис:

Д.ю.н. Димитър Радев

REVIEW

From: Professor Doctor of Sciences Dimitar Radev Radev, scientific specialty "Theory of State and Law. Political and Legal Doctrines", University of National and World Economy, Faculty of Law.

Subject: dissertation for the award of educational and scientific degree "Doctor" in professional field 3.6. Law, scientific specialty "Theory of State and Law. Political and Legal Studies" at the UNWE.

Author of the dissertation: Dimitar Stoyanov Stoyanov
Theme of the dissertation: "The Moral Foundations of Law"

Reason for submitting the review: Participation in the composition of the scientific jury for the defense of the dissertation according to the Order No. 1625/04.06.2025 of the Rector of the UNWE.

1. Information about the PhD candidate

The dissertant Dimitar Stoyanov Stoyanov was born in 1993 in Sofia. He was born in Stara Zagora. He graduated Burgas Free University. He has worked in different structures of the state administration. From 08.04.2022 to 08.04.2025 he is a full-time PhD student at the Department of Public Law of the Faculty of Law of the UNWE with the supervisor Assoc. Prof. Dr. Svetla Kaneva.

2. General characteristics of the submitted dissertation

The significance of a dissertation research is determined by the dissertation topic choice as well as the way of its analysis. The topic is multifaceted and interdisciplinary. The object of research in this dissertation is the question of legal grounds in their a priori, metaphysical and moral nature and their character as a fundamental, argumentative concept for legal norms and for law in general (as well as for legal systems, institutes, branches). The subject of the dissertation research is the moral foundations of law as a philosophical-legal and general-theoretical concept, part of the concept of the legal system. Part of the subject of the research is the nature of the moral foundations of law, their relationship to the concepts of legitimacy, validity and legal system and their place in relation to the creation of law and law enforcement (the administration of law).

A wide group of multifaceted issues, ambiguous concepts related to the topic are discussed. Structurally, the dissertation meets the requirements for a coherent and comprehensive treatment of the posed scientific problem.

The approaches and methods used in the study are consistent with its subject matter. The methods of analysis, synthesis, the comparative method, the methods of induction and deduction have been applied, and through the applied methodology, theses, conclusions and specific findings have been formulated.

The dissertation is 182 pages long. A bibliography containing 122 titles of scientific publications (73 of them in Bulgarian) is attached. The literature used is correctly cited, with a total of 473 footnotes. The subject, object, aim, methods, research tasks of the study are correctly stated. The PhD student demonstrates knowledge of the problem, ability to analyze the concepts from different perspectives, and reach thorough conclusions.

The paper is presented in four chapters and a conclusion. The dissertation research comprises four parts - relevance and significance of the research; subject, aim and objectives; methodology; scope and structure of the research. A presentation is given of the positions held and those regarding legal grounds and their a priori, metaphysical and moral nature. The thesis of the inextricable, legitimating and all-encompassing relationship that exists between the two systems defined as separate, yet enduringly linked, law and morality is advocated.

In Chapter One, "The foundations of Law - Nature and Place in the Legal System", the concepts of legitimacy, validity and their relationship to the basis of law are examined. It is argued that the two concepts do not represent a common justification, but a justification that can be separated - a rule can be valid in terms of procedure and formal criterion, but be wholly contradictory or contrary to the grounds that should legitimate it. The paper discusses legal justification as a fundamental concept that has a justificatory and argumentative character both in relation to the manifestation of law in the face of legal rules and to the whole of law as a social systemic phenomenon. A guiding idea in justifying the concept of justification is that the fact of a legal rule does not yet determine its legality. The normative nature is a consequence of the metaphysical character of the legal ground when it is applied to legal reality. A historical retrospective of the development of ideas about the moral foundations of law through the prism of the philosophy of law and natural law as a school/field/current of theory and science in which they find their place is presented. An exemplary periodization is attempted, with a similar approach proposed in the theory of Assoc. Svetla Kaneva in "stages in the foundation of law". The relation of the basis of law to the concepts of "legal system", "system of law", "legal order", "system of legislation" is examined, according to the different theoretical understandings in this field. You have held the view that three complementary and mutually containing concepts can be used in relation to the system of law - "legal system", "system of law", "system of legislation".

Last but not least, the legal basis and the legal system as part of the concept of civilization are examined. The claim that is supported is that the legal system forms part of the understanding of civilization and that the established legal order, legal culture and legal consciousness overlap with the general civilizational, that is, cultural code of the community. The idea of the possibility of a "two-tier system" of understanding of the legal basis - of the universal categories of freedom, justice, truth, duty, peace, etc. - their interpretation at the civilizational level through the categories of culture, religion, tradition, etc. is pointed out.

The second chapter of the dissertation is entitled "The Moral foundations of Law as a Law-Making Factor". The notion of the foundation of law and its relation to the constituent power and constitutions is analysed. The idea of constituent power is presented through the prism of natural law theory, with examples from the works on the subject by Thomas Jefferson, John Finnis, and Tseko Torbov. The historical development of the theory of constituent power is traced. It is argued that in the relationship between "constituent" and "constituted" powers in the creation of normative content, in the creation of law, such as the creation of a constitutional legal order, is bound to extra-legal ideas, to categories that are moral in nature, metaphysical, a priori, as are legal grounds, but present in some developments as "ideas" and "ideals" (Mortimer Adler's theory is considered).

The content of the concept of "constitution" as the main product of the activity of the constituent power is examined. It is held that the constitution should embody the moral legal grounds through the constitutional principles and norms that the constituent power creates. Arguments are given in support of the thesis of natural law and philosophy of law on how the foundations of law are understood and interpreted first through reason, and then through culture, religion, and tradition to create primary legal norms of constitutional order. The issue of "great national debates" and their role in the creation of law and finding the meaning of legal grounds is analyzed. It is concluded that a "great national discussion" is essentially a discussion about the moral foundations of law and the way in which they are to be implemented in the form of state structure and state governance, through the interpretation and interpretation of categories such as freedom, justice, equality, duty, peace. An attempt is made to examine the general constitutional dimensions of the grounds of law. It is argued that the constitutional structure of a state may not be the work of a single constitutive act embodied in a document of written legal norms, but a continuing process involving the creation, growth, development and protection of a normative heritage through an understanding of the moral foundations of law.

The process of "growing up" of constitutions is traced, maintaining the idea that the constitution should bear the qualities of such a bearing construction and possess the quality of legitimacy without being the product of a deliberate procedure oriented towards formally fulfilled criteria of norm-making.

Chapter Three, "The Moral Foundations of the Law of Adjudication in the Case Law System and the Difference with Continental Law," focuses on the concept of adjudication as part of the more general concept of law enforcement. These chapters analyse three legal institutes - 'hard cases', judicial self-restraint and judicial activism. The role of dissenting opinions and internal persuasion in the administration of justice is discussed. In the section "Adjudication in Case and Content Law - The Different Approach", the existing significant difference in reasoning in case law in interpretation, interpellation and adjudication is argued. The importance of more general abstract metaphysical categories such as legal justifications in the process of interpretation or enforcement in the Anglo-Saxon legal system is distinguished.

Chapter Four, "Contemporary Risks to Foundations of Law" discusses the concept of exceptionalism and legal grounds. It introduces the concepts of 'emergency' and 'contingency' and discusses how ethical issues are addressed in times of crisis, in emergency situations. The importance of evolving artificial intelligence, which is an

existential risk not only for the moral foundations of law but also for legal regulation in general, is discussed. The problem of the clash of civilizations of emergency and its relation to law, legal foundations and legal consciousness is analyzed.

In the conclusion of the dissertation, a summary of the themes discussed is made, drawing reasonable conclusions with regard to the topic of the dissertation.

3. Evaluation of the Scientific Contributions of the Dissertation

The following main contributions can be identified in the dissertation:

1. Presentation of a comprehensive definition of the concept of the "foundation of law" (also called "legal basis"), as a legitimizing, metaphysical, a priori phenomenon in relation to both law as a whole and its individual manifestations and system.

2. Foundations of Law, law, and legal systems are considered as an essential and inescapable element of the concept of civilization, along with culture, religion, and other non-legal categories that are nonetheless inherently linked to legal reality.

3. In the light of the moral foundations of the law, the process of creating constitutional legal norms is examined with an analysis of the American constitutional model and that of the Tarnovo Constitution through the prism of these categories. Lawmaking is brought out not as a static process and the role of moral grounds is not limited to the creation of a norm of constitutional legal order. It can be defined as a continuous process in which legal grounds play a continuous role, for which relevant examples are given.

4. The question of the relationship and application of moral justifications in the context of the administration of justice and law enforcement is raised, with a comparative examination of the case law system and that of continental law in relation to the enactment of acts of supreme courts. An analysis of United States Supreme Court case law is made and concepts such as "hard cases," judicial self-limitation, judicial activism, dissenting opinions, and internal persuasion are distinguished in light of moral justifications. The idea is proposed that there are certain cases in certain legal systems in which moral grounds can serve as a basis for the administration of justice.

5. It introduces the notion of "emergency" in the context of legal reality and the moral foundations of law, considering the cases of war, pandemic risks, economic and social crises, artificial intelligence, united under the general notion of "mega-threats" that are capable of eroding law and the meaning of legal foundations. The paper examines the mechanism of executive action in the foundations of an emerging or developing emergency and how this could lead to law enforcement respecting legal grounds, denying them altogether, setting different objectives and goals than those set out in the legal framework, or creating new rules of conduct altogether that the relevant emergency may lead to, including when the legal framework constrains an overarching goal that may correspond to a foundation of law.

4. Evaluation of the format and content of the abstract

The abstract presented in the volume of 58 pages in (Bulgarian and English) contains systematically separated parts related to the relevance of the study, the aim, objectives and subject of the study, the methods of the study, a brief statement of the content of the dissertation, a summary of the scientific contributions to the study and their

practical application. In summary, it meets the necessary requirements and proves the thematic depth and completeness of the researched scientific problem.

5. Evaluation of publications on the dissertation

There are 4 publications on the topic of the dissertation. The candidate has contributed to scientific publications in which he has developed parts of the dissertation research.

6. Critical remarks and recommendations

My main recommendation relates more specifically to clarifying the nature of the moral foundations of law. Are these the values mentioned - justice, truth, duty, or other legal values and ideas, or just values. This would specify the metaphysical inclination of the moral foundations of law that is maintained, whether they are traditionally assigned to the philosophy of law or to another social science. The topic of the paper is the moral foundations of law, not the ground of law, which is why I submit this critical note.

The remarks made do not, however, detract from the scholarly value of the analyses and conclusions reached in the submission.

7. Conclusion

The presented dissertation "The Moral Foundations of Law" by Dimitar Stoyanov Stoyanov has been developed fully, thoroughly and at the required scientific level. The work contains scholarly novelty and is a necessary addition to the theory of state and law. As a result of the foregoing, I confidently declare that I give my positive assessment of the dissertation and propose that the scientific jury award the PhD in the scientific specialty of "Theory of State and Law. Political and Legal Doctrines" to Dimitar Stoyanov Stoyanov.

12.06.2025

Sofia

Signature:

(Professor Doctor of Sciences, Dimitar Radev)